

Key words: *deviations in the behaviour, deviations, prevention, prevention of deviations in the behaviour of pupils.*

УДК 37.013.42. – 055.26

А. І. Конончук

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя

ДОСЛІДЖЕННЯ ГОТОВНІСТІ МОЛОДИХ ЖІНОК ДО МАТЕРИНСТВА: СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ

Стаття присвячена проблемі готовності молодих жінок до материнства в контексті загострення соціально-педагогічних проблем інституту сім'ї, яка розширила межі свого дослідження і крім тих наук, які мають до неї безпосереднє відношення, на сьогодні стала предметом вивчення гуманітарних наук, у тому числі й соціальної педагогіки. На основі теоретичного аналізу та результатів проведення емпіричного дослідження констатовано, що молоді жінки, які перебувають у пологовому будинку, потребують допомоги кваліфікованих спеціалістів для підготовки їх до виконання виховних функцій, серед яких має бути й соціальний педагог (соціальний працівник).

Ключові слова: *готовність молодих жінок до материнства, інститут сім'ї, соціальна педагогіка, молоді жінки.*

Постановка проблеми. В Україні серед актуальних проблем розвитку інституту сім'ї особливо відчутними й гострими є питання, пов'язані з підготовкою молоді до батьківства й материнства. Поряд із досить широким спектром досліджень учених у цьому напрямі, формування відповідального ставлення до материнства, зокрема, ще залишається недостатньо вивченим.

Систематизувавши теоретичні напрацювання та результати прикладних досліджень з проблеми материнства, можна зробити висновок, що роль матері є невід'ємною частиною у процесі формування сім'ї, оскільки наявність дитини в родині є головною складовою справжньої сім'ї. Жінка повинна бути готова стати матір'ю та усвідомлено прийняти цю роль. У зв'язку з тим, що досить часто молоді жінки не мають належного рівня статевого виховання та не ставляться до створення сім'ї відповідально, маємо загострення різноманітних проблем таких, як падіння народжуваності, розлучення молодих сімей, збільшення кількості соціальних сиріт, зростання випадків жорстокого ставлення до дітей тощо. Так, на початок 2011 року налічувалося близько 13,5 млн. сімей, з них – 2,3 млн. були неповними, де дітей виховує один із батьків, частіше – мати. Сумарний показник народжуваності в Україні у 2009 році склав 1,46 дитини (у міських поселеннях – 1,33, а у сільській місцевості – 1,78), що веде до поступової депопуляції населення в країні. Україна залишається у трійці лідерів – країн із колишнього СНД за рівнем розлучуваності (поряд з Росією та Республікою Білорусь) як в абсолютному (кількість розлучень), так і у відносному вимірі, тобто з розрахунку на 1000 населення. Щороку тисячі дітей переживають

розлучення батьків. У 2007 році таких дітей було 123,8 тис., у 2008 р. – 113,4 тис., у 2009 р. – 96,9 тис. Більше 60 % дітей народжують молоді жінки віком 20-29 років. У країні понад 90 тис. дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [1, 5]. Таким чином, проблема готовності молодих жінок до материнства розширила межі свого дослідження і крім тих наук, які мають до неї безпосереднє відношення (медицина, генетика, демографія тощо), все більше стає предметом дослідження гуманітарних наук, в тому числі й соціальної педагогіки. Народження дитини приносить багато змін, до яких молода жінка має бути підготовленою, а саме – усвідомлено та відповідально прийняти виконання материнських функцій.

Аналіз актуальних досліджень. Про актуальність зазначеної проблеми свідчить широкий спектр досліджуваних питань, зокрема: трансформації в суспільній свідомості соціальних, культурологічних, історичних аспектів материнства (М. Мід, Е. Бадінтер, М. Радіонова та ін.) та образу дитини (Ф. Арієс, Л. Стоун); материнство як забезпечення умов для розвитку дитини (З. Фрейд, К. Хорні, Е. Еріксон та ін.); материнсько-дитяча взаємодія як аспект материнства (О. Смирнова, В. Перегуда, Л. Баз, Г. Скобло та ін.); задоволеність жінки своєю материнською роллю як стадією особистісної та статевої ідентифікації (К. Вітакер, Ф. Хорварт, В. Міллер та ін.); девіантне материнство (В. Брутман, М. Панкратова, А. Захаров та ін.); формування культури та готовності до материнства (І. Братусь, В. Брутман, З. Матейчек, С. Мещерякова, Г. Філіппова та ін.); формування усвідомленого батьківства (у т.ч. материнства) (Л. Букіна, Т. Веретенко, В. Кікінежді, О. Кізь, Г. Лактіонова, Р. Овчарова, О. Песоцька та ін.); підготовка молоді та молоді сім'ї до сімейного життя й формування батьківської компетентності (Т. Алексеєнко, Т. Говорун, В. Кравець, В. Стахневич, О. Лещенко, І. Трубавіна та ін.); науково-педагогічні засади діяльності соціальних служб для молодих сімей (І. Зверева, А. Капська, Л. Коваль, А. Терещенко, С. Толстоухова, Г. Лактіонова та ін.). Праці цих учених містять багатий науково-теоретичний і фактичний матеріал про різні аспекти материнства, проте пошук шляхів формування в молодих жінок відповідального ставлення до материнства залишається вивченим недостатньо, оскільки соціально-педагогічні проблеми материнства й раннього дитинства, на жаль, не зменшуються.

Мета статті – теоретично обґрунтувати та експериментально дослідити соціально-педагогічні аспекти формування готовності молодих жінок до материнства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як свідчать результати проведеного нами теоретичного дослідження, більшість науковців [3; 4; 6], які вивчали проблему готовності жінок до материнства, вважають, що вона формується впродовж усього їхнього життя. На цей процес впливають як біологічні, так і соціальні чинники, оскільки готовність до материнства має, з одного боку, потужну інстинктивну основу, а з іншого – виступає як

особисте надбання, у якому відбивається весь попередній досвід взаємин жінки зі своїми батьками, іншими членами родини, ровесниками, чоловіком й іншими людьми.

Так, С. Ю. Мещерякова розглядає цей концепт як специфічну особистісну освіту, стержень, що створює суб'єктно-об'єктну орієнтацію у ставленні до дитини, що ще не народилася. Така позиція у визначенні готовності до материнства пояснюється припущенням С. Ю. Мещерякової про те, що суб'єктне ставлення до майбутнього дитини проектується в стиль материнської поведінки й тим самим забезпечує найбільш сприятливі умови для психічного розвитку немовляти, найважливішими показниками якого є рівень спілкування дитини з матір'ю, особливості становлення в неї образу себе й потреби в співпереживанні [4]. Автор виділяє декілька груп показників психологічної готовності до материнства. У першу групу включені особливості комунікативного досвіду молодих жінок з їх раннього дитинства. Якщо досвід спілкування з близькими був позитивним, це означає, що стартові умови для формування суб'єктного ставлення до інших людей були сприятливими й основа для формування суб'єктного ставлення до своєї дитини вже закладена. С. Ю. Мещерякова передбачила, що про характер раннього комунікативного досвіду, отриманого майбутньою молодою матір'ю в спілкуванні з близькими дорослими, можна судити по афектних слідах, які залишені в її перших спогадах про себе і батьків, про їх стиль виховання. Велике значення в становленні батьківської поведінки автор надає спілкуванню з однолітками, старшими й молодшими дітьми.

До показників другої групи віднесені переживання молодої жінки щодо ставлення до дитини, яка ще не народилася. Найбільш сприятливою ситуацією для майбутньої материнської поведінки є бажаність дитини, наявність суб'єктного ставлення матері до немовляти, яка ще не народилося, що виявляється в любові до нього, уявній або вербальній адресованості, прагненні інтерпретувати рухи плоду як акти спілкування.

Третю групу показників склали установки на стратегію виховання дитини. Те, як майбутня молода мати має намір здійснювати догляд за нею, з точки зору автора, також свідчить про переважання суб'єктного або об'єктного ставлення до дитини.

З метою з'ясування готовності молодих жінок до народження дитини нами було проведене дослідження на базі жіночої консультації Ніжинського пологового будинку. Респондентами виступили молоді жінки віком від 18 до 25 років, які чекали народження дитини. Для емпіричного дослідження даної проблеми було використано такі методики: «Зміна батьківських установок та реакцій»(PARY), анкета психологічної готовності до материнства; анкета «Моє ставлення до батьківства та сімейного життя». Коротко охарактеризуємо кожну із вищезазначених методик. Так, «Зміна батьківських установок та реакцій» (PARY) дає можливість визначити

плановані способи впливу батьків на дітей навіть тоді, коли дитина ще не народжена, установки батьків щодо демократичності у вихованні або її відсутність, а також розкриває внутрішній потенціал матері у ставленні до своєї ще ненародженої дитини й відображена в різних шкалах відношень батьків до дітей. Для нашого дослідження ми використали тільки ті шкали, які, з нашої точки зору, найбільше стосуються проблеми готовності молодих жінок до материнства, а саме: 2 – захист дитини від труднощів; 3 – обмеження матері бути господаркою вдома, поки вагітна; 6 – страх завдати болю дитині; 7 – подружні конфлікти; 9 – роздратованість батьків; 10 – залежність дитини від матері; 11 – поширення залежності дитини від батьків; 14 – рівність дитини та батьків; 16 – відмова від спілкування з дитиною; 17 – неухважність чоловіка до дружини; 19 – влада матері; 21 – товариські відносини батьків та дітей; 22 – пришвидшений розвиток дитини; 23 – необхідність сторонньої допомоги у вихованні дитини.

Результати опитування майбутніх матерів дають підстави зробити висновок, що за шкалою «надмірна турбота» 90 % досліджуваних мають помірно виражений спосіб впливу на дитину, тобто мати прагне в міру знати все про дитину, не ізолювати її у майбутньому від життєвих труднощів. Вони переконані, що діти не повинні в усьому слухатися батьків, але одночасно мають поважати їх мудрість. Разом з тим 10 % опитаних схильні до гіперопіки у вихованні. Вираженість даного фактора свідчить про те, що матері в основному прагнуть усе знати про майбутню дитину й налаштовані оберігати її від усіляких труднощів, мати переконана, що дитина повинна слухатися її в усьому та розуміти, що батьки старші й у них більше життєвого досвіду. Така позиція дорослих у майбутньому буде сприяти формуванню авторитарного стилю виховання дитини, підкреслювати важливість своєї ролі в цьому процесі.

За шкалою «відчуття самопожертвування» 80 % опитаних мають помірно виражену тенденцію, тобто матері впевнені, що діти повинні віддавати собі звіт про те, що роблять для них батьки й цінувати це. Але вони переконані в тому, що мати не повинна жертвувати своїм щастям, а створювати це щастя разом із дитиною. Деякі молоді матері впевнені, що мало жінок отримує вдячність від дітей за батьківську працю, витрачену на виховання. Разом із тим 20 % матерів мають високі показники самопожертви, бо переконані, що діти повинні турбуватися та доглядати своїх матерів, оскільки вони багато праці доклали в їх вихованні, а також мати повинна жертвувати своїм щастям заради дитини.

Проаналізувавши кількісні показники за шкалою «прагнення прискорити розвиток дитини», можна зробити висновок, що всі матері мають належну вираженість даного фактору. Молоді матері переконані, що не завжди розвиток дитини залежить від того, як швидко вона почала ходити, а також батьки не повинні поспішати відлучити дитину від

грудного вигодовування, щоб привчити до самостійного харчування, бо все повинно мати поступовий та динамічний характер у її розвитку.

За допомогою анкети на визначення психологічної готовності до материнства було констатовано, що молоді матері задоволені вагітністю, мріють про гарну родину, здорову дитину й роблять усе, щоб це здійснилося. Дізнавшись про вагітність більшість матерів відчували радість (86 %), але є і матері, які були розгублені, стривожені та здивовані (14 %), бо дехто з них користувалися засобами контрацепції, або переживали за те, як про це сказати своїй матері. 71 % респондентів стверджує, що не вагалися стосовно народження дитини, а навпаки були переконані, що це велике щастя мати дитину, натомість 29 % – мали негативні відчуття, бо розуміли, що дана вагітність зовсім невчасна та треба подумати народжувати чи ні, з них – 12 % опитаних навіть думали про аборт, оскільки на період вагітності мали певні проблеми, які могли негативно позначитися на розвитку плода.

У період вагітності всі матері відчували природній зв'язок зі своєю дитиною. Так, 100 % досліджуваних спілкувалися зі своєю дитиною під час вагітності, з них: 78 % читали та розповідали казки, 8 % розповідали про оточуючий світ та все, що в ньому відбувається, 14 % – співали дитячі пісні. 88 % досліджуваних уявляли свою дитину, з них: 11 % – уявляли її схожою на матір і на батька, ще 11 % – не уявляли дитини взагалі або уявляли її досить абстрактно. 70 % матерів не боялися розпестити свою дитину, бо були впевнені у своєму виховному потенціалі, а 30 % – переживали страх за те, що дитина може вирости розпещеною та замислювалися над тим, як цьому запобігти.

75 % досліджуваних переконані, що будуть застосовувати демократичний (м'який) стиль виховання, 14 % планує застосовувати авторитарний (суворий) стиль, 11 % – ліберальний стиль виховання щодо своєї майбутньої дитини.

Дослідження засвідчили, що 70 % молодих матерів мають тісний симбіотичний зв'язок зі своєю матір'ю, помірно виражена прив'язаність у 10 % респондентів і 20 % рідко звертаються за порадами до своїх матерів. Усі досліджувані грали в дитинстві в такі ігри, як «дочки-матері» та в гру з ляльками і їм вони дуже подобались. 84 % матерів вивчали літературу про дітей та їх виховання до пологів, 14 % – такої літератури не читали.

Щодо репродуктивних установок досліджуваних, то 82 % матерів хоче мати двох дітей, але з різних причин: щоб діти були різної статі, щоб не було їм сумно, з власного досвіду, бо їх у сім'ї двоє дітей, що вистачить коштів тільки на двох; 9 % – прагне мати одну дитину, бо впевнені, що може не вистачити матеріального забезпечення для їх виховання; 9 % – прагне мати троє дітей, бо впевнені у своїх силах і дуже люблять дітей. 90 % матерів зазначило, що не відмовляться від дитини за будь-яких обставин, навіть тоді коли рідні будуть наполягати на цьому. Разом із тим 10 % висловили намір

відмовитися від дитини, що є дуже тривожним і актуалізує необхідність соціально-педагогічної підтримки молодих матерів у пологових будинках.

За анкетною «Моє ставлення до батьківства та сімейного життя» ми визначили, як молоді матері розуміють та усвідомлюють свою роль як матері та дружини, яка роль, на їх думку, важливіша як для жінки, так і для чоловіка, а також чи схожа їх майбутня сім'я на батьківську й чи будуть молоді матері виховувати свою дитину так, як виховували їх батьки. Так, 65 % досліджуваних матерів прагнуть створити сім'ю у 25 років, 15 % – у 23–24 роки, 8 % стверджує, що кращим періодом створення сім'ї є період з 19 до 22 років, 4 % – прагне створити сім'ю від 30 до 32 років, 2 % – у 27 років. Більшість досліджуваних вважає, що лідером у родині повинна бути дружина (60 %), інші стверджують, що лідером має бути чоловік (40 %). 70 % досліджуваних прагнуть, щоб їх майбутня сім'я була схожа на батьківську родину, інші 30 % не бажають, щоб їх сім'я була схожа на батьківську.

До головних обов'язків матері стосовно виховання дитини респонденти включили: турботу, любов, повагу, взаєморозуміння, належне виховання, піклування та підтримку, до обов'язків батька – забезпечення фінансового становища, стабільність сім'ї, увагу до дитини, належне виховання, спілкування та більше включення в процес виховання дитини.

Висновки. Таким чином, результати проведеного емпіричного дослідження дозволяють нам констатувати, що молоді жінки в основному готові прийняти на себе роль матері та усвідомлюють значущість цієї ролі в подружньому житті. Їх ставлення до вагітності супроводжується радісними почуттями й позитивними емоціями, що відіграє важливу роль у процесі розвитку дитини у внутріутробний період. Майбутні матері мають досить стійкі переконання стосовно стилю виховання своїх дітей у майбутньому, які базуються на попередньому досвіді взаємодії зі своїми батьками. Більшість із них чітко окреслює функції та обов'язки дружини та чоловіка. Молоді майбутні матері мають уявлення позитивного характеру щодо майбутньої дитини та своєї сім'ї. Разом із тим існує потреба з боку кваліфікованих спеціалістів у професійній допомозі молодим жінкам, які мають намір народити дитину, у підготовці їх до виконання виховних функцій, особливо з тими, хто має намір відмовитися від своєї новонародженої дитини або вважає свою вагітність невчасною. Серед цих спеціалістів на сьогодні має бути й соціальний педагог (соціальний працівник). Саме з вивченням соціально-педагогічних аспектів його діяльності ми пов'язуємо перспективи подальших наукових досліджень проблеми формування готовності молодих жінок до материнства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеенко Т. Ф. Педагогічні проблеми молоді сім'ї : навч. посібн. / Т. Ф. Алексеенко. – К. : ІЗМН, 1997. – 96 с.
2. Братусь І. Формування навичок усвідомленого батьківства та ранній розвиток

дитини (методичні матеріали) / І. Братусь, А. Гулевська-Черниш, Т. Лях // Практична психологія та соціальна робота. – 2002. – № 5. – С. 36–49.

3. Кравець В. П. Теорія і практика дошлюбної підготовки молоді / В. П. Кравець. – К. : Київська правда, 2000. – 688 с.

4. Мещерякова С. Ю. Изучение психологической готовности к материнству как фактора развития последующих взаимоотношений ребенка и матери / С. Ю. Мещерякова, Н. Н. Авдеева, Н. И. Ганошенко // Соросовские лауреаты: Философия. Психология. Социология. – М. : Владос, 1996. – 256 с.

5. Становище сімей в Україні (за підсумками 2000-2009 років): Щорічна державна доповідь Президентові України, Верховній раді України, Кабінету міністрів України про становище сімей та стан реалізації державної сімейної політики / Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту, Державний інститут розвитку сім'ї та молоді. – Київ, 2011. – 224 с.

6. Филиппова Г. Г. Психология материнства: учебное пособие / Г. Г. Филиппова. — М. : Изд-во Института Психотерапии, 2002. — 240 с.

7. Шлюб, сім'я та дітородні орієнтації в Україні: сучасний стан і тенденції розвитку. – К. : ТОВ «Основа-Принт», 2009. – С. 74–82.

РЕЗЮМЕ

Конончук А. И. Исследование готовности молодых женщин к материнству: социально-педагогические аспекты.

Статья посвящена проблеме готовности молодых женщин к материнству в контексте обострения социально-педагогических проблем института семьи, в связи с чем кроме наук, имеющих к её исследованию непосредственное отношение, на сегодня стала предметом изучения гуманитарных наук, в том числе и социальной педагогики. На основе теоретического анализа и результатов проведения эмпирического исследования констатировано, что молодые женщины, которые находятся в роддоме, нуждаются в помощи квалифицированных специалистов для подготовки их к выполнению воспитательных функций, среди которых должен быть и социальный педагог (социальный работник).

Ключевые слова: готовность молодых женщин к материнству, институт семьи, социальная педагогика, молодые женщины.

SUMMARY

Kononchuk A. The study the readiness of young women for motherhood: socio-pedagogical aspects.

The article reveals the problem of readiness of young women for motherhood in the context of exacerbation of socio-pedagogical problems of the family as a social institute because in addition of the sciences which have a direct relation to it (medicine, genetics, demographics, etc.) it has become a subject of study of humanities, including social pedagogy. The purpose of the article is to justify theoretically and explore experimentally the social and educational aspects of readiness of young women for motherhood.

The researchers who have studied the above mentioned problem believe that readiness for motherhood has both a strong instinctive basis and is a personal quality, which reflects the cumulative experience of the relationship of women with their parents, family members, husband and others. Thus, indicators of readiness for motherhood are: communicative experience of young women from their early childhood; experiences of a child who is not yet born; installing the strategy of raising a child.

In order to ascertain the readiness of young women for childbirth, we have conducted a study at prenatal hospital. Respondents were young women aged 18 to 25 years, waiting for the birth. The following methods were used: "Changing parental attitudes and reactions»

(PARY), form of psychological readiness for motherhood, the questionnaire "My attitude to parenthood and family life."

Results of the study allow us to conclude that young women are basically ready to take on the role of a mother and realize the importance of this role in marriage; their attitude to pregnancy is accompanied by positive emotions; they have a firm conviction regarding child-rearing style, based on previous experience of interaction with their parents. However, there is a need for professional help for young women who are going to have a baby, to prepare them to perform educational functions by qualified professionals, including today must be a social pedagogue (social worker), since 29% of respondents had negative feelings in connection with pregnancy, because knew that it was untimely and should decide to give birth or not.

Key words: *readiness of young women for motherhood, social institute, social pedagogy, young women.*